

Moldova trebuie să tranziteze spre un nou model de creștere economică, bazat pe valoare adăugată sporită

Notă de poziție

24 martie, 2024

Adrian Lupușor
Dumitru Pîntea
Ecaterina Rusu
Marina Soloviova
Stas Madan
Vitalie Rapcea

Necesitatea tranziției spre un nou model de creștere economică

Anul 2024, când economia a înregistrat efectiv o stagnare (+0,1% creștere PIB), a marcat continuarea tendinței începute în urmă cu 10 ani de erodare a potențialului de creștere economică. În timp ce în perioada 2004-2013, creșterea economică medie a constituit 4,6% pe an, în perioada 2014-2023 creșterea medie anuală a încetinit la doar 2,2%. În 2024, dacă excludem efectul secetei care a compromis producția agricolă, creșterea economică ar fi constituit circa 1,5%, situându-se pe traiectoria descendentă din ultimii ani. Această erodare a potențialului economiei moldovenești are loc sub influența a 3 factori fundamentali: (i) înrăutățirea situației demografice și emigrarea populației cu vârsta aptă de muncă; (ii) deficitul de investiții publice și private; (iii) guvernanta slabă care subminează eficiența programelor de stat de suport pentru firme, precum și gestionarea/asimilarea fondurilor destinate investițiilor publice.

Având în vedere deficiențele structurale și încetinirea motoarelor de creștere economică, politicile guvernamentale, trebuie să susțină, în mod prioritar, tranziția spre un alt model de creștere, bazat pe valoare adăugată înaltă. Practic, vorbim de înlocuirea modelului vechi de creștere economică bazat pe costul redus al forței de muncă, care s-a soldat cu un nivel scăzut al bunăstării economice și sociale, și dezechilibre majore (deficit înalt al contului curent, al balanței comerciale și cel bugetar), cu unul principal nou, bazat pe valoare adăugată și productivitate – principalele surse ale creșterii bunăstării populației și competitivității economiei naționale.

Care trebuie să fie prioritățile statului în domeniul economic?

Pentru a facilita tranziția spre modelul economic bazat pe valoare adăugată sporită și a impulsiona potențialul de creștere economică, statul trebuie să stabilească următoarele 5 obiective strategice:

1. Eficientizarea suportului acordat de stat antreprenorilor, prin fortificarea guvernantei și prioritizarea clară a investițiilor în activități cu valoare adăugată înaltă;
2. Dezvoltarea pieței de capital în vederea impulsionării intermedierei financiare și stimulării investițiilor;
3. Diminuarea deficitului comercial prin susținerea companiilor exportatoare, modernizarea infrastructurii calității, încurajarea consumului de produse autohtone și fortificarea cadrului de supraveghere a pieței;
4. Creșterea volumului și eficienței investițiilor publice;
5. Creșterea mobilității și calificărilor forței de muncă.

În vederea atingerii obiectivelor sus-menționate, recomandăm următoarele politici:

Obiectiv 1. Eficientizarea suportului acordat de stat antreprenorilor, prin fortificarea guvernantei și prioritizarea clară a investițiilor în activități cu valoare adăugată înaltă.

- **Facilitarea accesului la finanțare prin instrumente de accelerare a creditării.** Nivelul scăzut al intermedierei bancare limitează accesul la finanțare pentru antreprenori, afectând astfel creșterea economică. Principalele obstacole sunt riscul de credit ridicat asociat antreprenorilor, costul înalt și imprevizibil al finanțării și maturitatea resurselor disponibile în sectorul bancar, care nu corespunde necesităților de investiții pe termen lung. Pentru a depăși aceste bariere, Guvernul trebuie să implementeze la o scară mai mare mecanisme care să faciliteze accesul la creditele bancare, reducând riscurile și costurile asociate acestui tip de finanțare.
 - Drept soluție Guvernul trebuie **să aloce mai mulți bani pentru capitalizarea Fondului de Garantare a Creditelor și ajustarea conformă a produselor de garantare**, care are un multiplicator mult mai mare și care poate substitui gajul pentru mulți antreprenori.
 - Costul ridicat al creditelor investiționale reprezintă o provocare, în special din cauza fluctuațiilor majore ale ratei dobânzii pe termen lung. Pentru a atenua acest risc și a sprijini investițiile, **Fondul FACEM și programul 373 trebuie capitalizate suplimentar**. Această măsură ar permite acordarea de credite pe termen lung, la dobânzi fixe, oferind antreprenorilor predictibilitate financiară și condiții mai favorabile pentru dezvoltare.
 - **Extinderea programelor de acces la finanțare bancară pentru a include și alte tipuri de cheltuieli** – de exemplu, achiziționarea materiei prime în sectoarele cu VAB ridicat. În prezent, programele de finanțare sunt limitate în ceea ce privește destinația fondurilor, ceea ce restricționează accesul antreprenorilor la resurse esențiale. Extinderea acestor programe

pentru a include cheltuieli precum achiziția de materii prime în sectoarele cu VAB ridicat ar contribui la creșterea competitivității și sustenabilității afacerilor. Această măsură ar permite firmelor să-și optimizeze fluxul de numerar și să își dezvolte activitatea într-un mod mai eficient.

- **Revizuirea cadrului de restructurare a datoriilor** – crizele multiple din ultimii ani au afectat grav capitalizarea multor firme care cu greu fac față datoriilor. Mai mult ca atât, imposibilitatea rambursării la timp a creditelor determină imposibilitatea accesării de noi credite și crește riscul de insolvabilitate. În acest sens, cadrul de insolvabilitate trebuie ajustat pentru a le permite firmelor aflate în dificultăți financiare să își continue activitatea prin proceduri adecvate de restructurare. Astfel, conceptul de „a doua șansă” poate ajuta companiile în situație financiară precară să depășească mai ușor și mai rapid această perioadă, iar implementarea unui sistem de indicatori de avertizare timpurie ar permite Guvernului să susțină acele companii viabile, dar care se confruntă cu probleme de lichiditate.
- **Coordonarea suportului financiar acordat de diferite instituții ale statului** – multitudinea de programe de suport din partea statului, și mai ales numărul mare de instituții implementatoare generează mai multe probleme de implementare. Posibilitatea ca un antreprenor să poată obține resurse financiare de la mai multe instituții pentru același proiect investițional amplifică riscurile irosirii de bani publici și concentrării resurselor în cadrul unui grup limitat de companii. Prin urmare, devine foarte importantă implementarea unui registru privind ajutorul financiar obținut și stabilirea unor reguli clare de cooperare între instituții. Suplimentar, trebuie luată în considerare opțiunea de a avea doar 2 instituții de susținere a antreprenorilor cu obiective și programe clar definite – subvenționarea agriculturii și susținerea mediului de afaceri. Or, multitudinea de unități de implementare creează ineficiențe, conducând la duplicarea eforturilor și dificultăți în coordonarea inițiativelor. O structură mai concentrată ar permite o mai bună monitorizare, coordonare și utilizare eficientă a fondurilor destinate sprijinirii antreprenorilor.
- **Ajustarea definiției IMM** – inflația din ultimii ani a erodat criteriile definiției IMM astfel încât mai multe companii și-au pierdut sau riscă în scurt timp să-și piardă acest statut și, respectiv, posibilitatea de a obține suport prin programele de stat. În acest sens se impune revizuirea definiției IMM prin creșterea plafoanelor criteriului financiar (cifra de afaceri și total active), dar și includerea criteriului de afiliere dintre companii. Aceasta ar permite susținerea mai țintită prin programele de suport precum și orientarea suportului acordat către acele IMM-uri care cu adevărat au nevoie. Definiția de IMM este un instrument de identificare a acelor întreprinderi care se confruntă cu eșecurile pieței și provocări specifice din cauza mărimii lor și, prin urmare, pot beneficia de suport public preferențial în raport cu ceilalți agenți economici.
- **Promovarea unei interacțiuni mai strânse cu băncile comerciale** – în condițiile în care statul nu mai are nicio bancă comercială cu capital de stat soluția este utilizarea infrastructurii bancare existente pentru accelerarea finanțării antreprenorilor. Astfel, Guvernul trebuie să continue și să extindă programele implementate prin bănci, iar atunci când vine vorba de acordare de granturi, acestea să fie alocate suplimentar unor anumite tipuri de credite – credite cu porțiuni de grant

pentru exportatori și alte tipuri de proiecte investiționale care cresc capacitățile de producție. Evaluarea companiei și a proiectului investițional ar rămâne pe seama băncii, iar statul ar veni cu componenta de grant la o anumită etapă de implementare a proiectului.

- **Aplicarea subvenționării țintite care să stimuleze modelarea mult mai pronunțată a comportamentului de producere al fermierilor pentru a respecta asolamentele și a se adapta la schimbările climatice** – în ciuda frecvenței tot mai mari a secetelor de care este afectată țara noastră, structura culturilor anuale continuă să fie dominată de porumb, grâu și floarea soarelui – culturi cu valoare adăugată redusă, care an de an au o pondere de 75-80%. În același timp, culturile cu valoare adăugată potențial mai mare – precum legumele, cartofii sau etero-oleaginoasele – rămân cu ponderi reduse. Aceasta, deoarece respectivele culturi rămân în mare parte o preocupare a sectorului individual, nefiind atractive sectorului corporativ din cauza nevoii mai mari de forță de muncă, dar și a lipsei unor stimulente diferențiate în raport cu celelalte culturi. Aplicarea unor stimulente diferențiate pentru culturile cu valoare adăugată ridicată și a celor rezistente la secetă trebuie să constituie prioritatea numărul unu în politicile de subvenționare.
- **Pentru măsurile post-investiționale, care la moment consumă 75-80% din fondul de subvenționare, pe lângă aspectul de conformitate, se impune și aplicarea fezabilității economice a proiectelor subvenționate** – de exemplu, construcția unui depozit frigorific ține cont într-o mică măsură de potențialul de valorificare al acestuia, iar deseori putem întâlni pe de o parte depozite semi-goale, iar pe de altă parte fermieri care suferă din cauza lipsei spațiilor de stocare a producției în extra-sezon. Astfel, este necesar extinderea cadrului de evaluare a proiectelor pentru a se asigura că banii publici sunt direcționați în proiecte durabile care sunt aliniate la prioritățile strategice. Totodată, pentru proiecte post-investiționale mici până la o anumită valoare (de exemplu: 300 mii lei), evaluarea complexă poate fi exclusă sau simplificată la maximum pentru a susține micii producători.
- **Reintroducerea principiului „Primul venit, primul servit” în acordarea subvențiilor** – de exemplu, în 2023, au fost depuse cereri de finanțare pentru subvenționarea post-investiție în sumă de 1,31 miliarde de lei, din care, din contul resurselor bugetului de stat pentru anul respectiv, nu a fost finanțat niciun proiect. În consecință, din suma de 1,6 miliarde de lei, alocată în bugetul anului 2024, doar pentru acoperirea cererilor depuse în 2023 urmau a fi alocate 1,31 miliarde de lei (81,8% din total). Această situație, pe lângă faptul că este o derogare de la principiile finanțelor publice, reprezintă și un handicap, mai ales pentru fermierii mici, care sunt nevoiți să aștepte și mai mult de un an de zile pentru a primi subvenția de la stat.
- **Îmbunătățirea urgentă a guvernancei sectorului agricol** – fiind deja în anul 2025, sectorul încă nu dispune de un Program de implementare a Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030, care a fost aprobată încă la începutul anului 2023. Fără un program de implementare, coerența și predictibilitatea politicilor agricole nu poate fi asigurată. În același timp, în toată perioada actualei guvernări conducerea AIPA a fost exercitată exclusiv prin interimat, iar guvernanta instituțională nu a fost îmbunătățită. În acest fel, recomandăm aplicarea unui model de guvernare bazat pe eficiență și transparență, precum și schimbarea modelului de finanțare a

instituției și revenirea la mecanismul de finanțare anterior, care se baza pe finanțarea instituției din contul fondului de subvenționare, care ar permite salarii competitive, atragerea și menținerea specialiștilor.

- **Investiții în cercetarea din agricultură** – instituțiile de cercetare din domeniu rămân în mare parte în condiții derizorii de activitate. În condițiile în care efectul schimbărilor climatice este tot mai pronunțat, sistemul de cercetare este vital pentru adaptarea speciilor și soiurilor la condițiile locale.

Obiectiv 2. Dezvoltarea pieței de capital în vederea impulsionării intermedierei financiare și stimulării investițiilor.

- **Susținerea instrumentelor pieței de capital** – în condițiile unui nivel redus de intermediere bancară, instrumentele pieței de capital pot deveni o alternativă pentru finanțarea firmelor. CNPF a finalizat elaborarea proiectului Strategiei de dezvoltare a pieței de capital, iar în ultima perioadă se întreprind mai multe măsuri de sporire a infrastructurii bursiere. Totuși acestea trebuie completate cu alte oportunități și mecanisme care ar eficientiza circulația capitalului în economie – fonduri de pensii private, fonduri de investiții, promovarea instrumentelor de datorie sub formă de obligațiuni și a celor de capital sub formă de acțiuni.
- **Revizuirea cadrului AML ca premisă pentru a stimula circulația capitalului.** Un cadru eficient de prevenire a spălării banilor (AML) este esențial pentru menținerea integrității sistemului financiar și pentru combaterea activităților economice ilicite. Cu toate acestea, reglementările prea stricte pot crea obstacole semnificative în circulația capitalului. Prin urmare, pentru a sprijini dezvoltarea economică și a stimula investițiile, este necesară o revizuire a cadrului AML, care să păstreze măsurile de securitate financiară, dar fără a crea bariere suplimentare în accesul la finanțare. Reglementările trebuie să fie echilibrate, astfel încât să faciliteze intrarea și circulația capitalului în economia autohtonă, asigurând în același timp conformitatea cu standardele internaționale de prevenire a spălării banilor.

Obiectiv 3. Diminuarea deficitului comercial prin susținerea companiilor exportatoare, modernizarea infrastructurii calității, încurajarea consumului de produse autohtone și fortificarea cadrului de supraveghere a pieței.

- **Aplicarea aceleiași cote TVA „de la furcă la furculiță”** – perpetuarea modelului actual de aplicare diferențiată a TVA în lanțul agro-alimentar creează distorsiuni, iar pe termen lung toate părțile interesate au de pierdut. Încercarea trecută a Guvernului Chicu ca prin politica fiscală din anul 2021 să introducă o cotă de TVA de 12% pe tot lanțul a fost torpilată de diferite asociații agricole și în cele din urmă s-a renunțat la măsură. Chiar dacă pe termen scurt anumite părți ar avea de câștigat mai mult și altele mai puțin, pe termen mediu și lung cota unică a TVA pe lanțul agro-alimentar este cea mai bună soluție și aplicarea ei este imperativă.

- **Eliminarea procedurii de licențiere provizorie a importurilor de cereale și oleaginoase**, măsură ce deraiază de la principiile unei economii libere, dar și lovește în industria alimentară a țării. Această măsură a fost introdusă la presiunea unor asociații de fermieri, inițial prin intermediul Comisiei Situații Excepționale (CSE) în octombrie 2023¹, apoi în iulie 2024², a fost legiferată în Parlament până la sfârșitul anului curent, cu posibilitatea extinderii cu încă un an. Măsura dată deja a produs efecte nefaste prin ratarea unor exporturi de produse cu valoare adăugată, precum ulei de floarea soarelui și alcool, în favoarea exporturilor de materii prime. Pe lângă aceasta, măsura vulnerabilizează țara în raport cu respectarea rigorilor Organizației Mondiale a Comerțului. Doar în anul 2024 exporturile de ulei de floarea soarelui s-au redus de 2 ori, în timp ce importurile au crescut de 2,6 ori. În rezultat, doar din comerțul extern cu ulei balanța comercială a țării s-a înrăutățit în anul 2024 cu 168 milioane USD.
- **Susținerea micilor producători prin simplificarea cadrului normativ de operare și programe de suport** – datele din cercetarea "Demografia întreprinderilor" arată o discrepanță de 18,5 puncte procentuale dintre rata de supraviețuire după primul an per total economie (47,7%) raportat la rata din industria prelucrătoare (29,2%). Per ansamblu, rata de supraviețuire mai mică din activitatea de producere se explică printr-un nivel de sofisticare mai ridicat al afacerilor care impun cunoștințe și expertiză mai complexă, dar și prin necesitatea unui capital inițial mult mai mare. Dezvoltarea industriei moldovenești este marcată și de puternice dezechilibre regionale, care din motive obiective pot fi atenuate doar prin susținerea producerii la scară mică. În condițiile în care cele mai multe raioane cu cel mai redus nivel de industrializare se caracterizează și printr-o densitate redusă a populației, este evident că atragerea mai departe a unor investitori care să creeze întreprinderi mari cu multe locuri de muncă este puțin fezabilă. În schimb, susținerea activității producției la scară mică poate constitui un imbold pentru sporirea nivelului de industrializare, atenuarea depopulării, dar și posibilitatea de a substitui o parte din importuri. Există mai multe inițiative încă din anul 2022 care încă nu au vreo finalitate nici la momentul actual.
- **Susținerea producătorilor autohtoni și promovarea identității de brand și de calitate a produselor locale** – există în continuare o serie de produse tradiționale pentru care Republica Moldova nu este capabilă să își asigure pe deplin consumul intern cu producție proprie. Aceasta se întâmplă inclusiv pentru că produsele locale au în continuare un nivel redus de notorietate și conștientizare în rândul populației. Din acest motiv sunt necesare mai multe acțiuni care să conducă la: i) implementarea unui sistem de management eficient în promovarea produselor agroalimentare, ii) îmbunătățirea politicii de calitate și valorificarea produselor agroalimentare moldovenești, dar și iii) Intensificarea asocierii producătorilor agricoli.
- **Investiții în infrastructura calității pentru facilitarea accesului producătorilor locali la piețele externe** – o altă prioritate majoră ar trebui să fie modernizarea laboratoarelor infrastructurii calității și crearea de laboratoare suplimentare pentru a aplica în mod corespunzător standardele

¹ https://maia.gov.md/sites/default/files/147_11.10.2023.pdf

² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144100&lang=ro

UE de calitate și siguranță. De asemenea, este necesar să se investească în educație și formare în domeniul infrastructurii calității și în îmbunătățirea capacității auditorilor locali, a personalului de control al calității și a organismelor de certificare de a evalua produsele în conformitate cu normele UE.

- **Consolidarea cadrului de supraveghere a pieței interne, astfel încât produsele introduse pe piață să respecte standardele UE de calitate și siguranță.** În plus, cadrul de protecție a consumatorilor ar trebui îmbunătățit semnificativ prin punerea în aplicare a unor instrumente digitale adecvate pentru a facilita depunerea și gestionarea petițiilor consumatorilor, consolidarea cadrului instituțional și alinierea deplină la acquis-ul UE. Aceste măsuri ar permite eliminarea de pe piață a produselor de import de calitate îndoielnică care fac concurență neloială producătorilor autohtoni.
- **Asigurarea unei proporționalități rezonabile dintre interesele de securitate și cele de atragere a investitorilor străini și argumentarea deciziilor Guvernului** – de exemplu, folosirea Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională drept vehicul pentru contracararea unor potențiale amenințări de securitate sau de protejare a spațiului informațional este cel puțin discutabilă, mai ales dacă e să ținem cont de dovezi limitate enunțate de această structură în argumentarea propriilor decizii. Totodată, legea nr. 174/2021 privind mecanismul de examinare a investițiilor de importanță pentru securitatea statului în anumite situații poate servi un instrument de descurajare a investițiilor (deși ar trebui să fie o lege ce protejează statul). În acest context, recomandăm stabilirea unui plafon minim de la care prevederile acestei legi devin active pentru a nu perturba și birocratiza investițiile mici care nu au implicații asupra securității statului, dar și detalierea mai clară a prevederilor.

Obiectiv 4. Creșterea volumului și eficienței investițiilor publice

Propuneri de reformă la nivel de:

Procese

- **Sporirea numărului de proiecte mature:** Elaborarea și actualizarea studiilor de fezabilitate pentru proiectele de investiții capitale și accelerarea procesului de examinare a acestora de către secretarii Grupului de lucru, pentru includerea acestor proiecte în Registrul Proiectelor de Investiții Capitale. Orice proiect de infrastructură trebuie să fie însoțit de un studiu de fezabilitate și documentație de proiect de calitate, care demonstrează eficiența investiției. Astfel, atunci când apar mijloacele de finanțare, proiectele sunt suficient de mature pentru a fi inițiate și implementate cu succes. Datele din 30 decembrie 2024 din SI RPIC ilustrează că la 30 decembrie 2024 erau incomplete și în proces de examinare proiecte de investiții capitale de nivel central, în valoare de peste 4 miliarde lei³.

- **Abținerea de la programe care sfidează cadrul general** și care amplifică riscul de clientelism și utilizare inefficientă a banilor publici (ex: Drumuri Bune sau Satul European). Reintroducerea posibilității de finanțare a drumurilor locale inclusiv prin cofinanțare din Fondului de dezvoltare regională și locală ceea ce ar permite valorificarea unei sinergii în reabilitarea drumurilor locale.
- **Evitarea promovării deciziilor care contravin documentelor de planificare strategică.** Astfel, deciziile de naționalizare a companiilor de întreținere a drumurilor sau decizia de reabilitare a Aeroportului Mărculești trebuie să fie în concordanță și nu în contradicție cu documentele de planificare strategică.
- **Asigurarea posibilității de licitare a contractelor multianuale de reabilitare și întreținere a infrastructurii.** Modificarea cadrului de reglementare și achiziții pentru a permite încheierea de contracte multianuale pentru obiectele majore de infrastructură finanțate din bugetul de stat.
- **Optimizarea formalităților vamale.** Procesele de vămuire sunt o mare constrângere care limitează enorm conectivitatea cu piețele UE, competitivitatea mărfurilor autohtone, dar și prețurile suportate de consumatorii din Republica Moldova pentru produsele importate. În conformitate cu datele din 2023 privind indicii de performanță logistică LPI calculat de WB, performanța logistică a Republicii Moldova este afectată cel mai mult de performanța vamală și calitatea infrastructurii, categorii pentru care Moldova a acumulat un scor de 1.9 din maxim 5 posibile⁴.

Cadrul de Guvernanță

- **Depolitizarea Consiliului fondului rutier** pentru asigurarea promovării deciziilor fundamentate pe date și pe criterii de eficiență și asigurarea unui secretariat permanent al Consiliului fondului rutier.
- **Creșterea profesionalismului unităților de implementare a proiectelor** pentru a accelera tempoul de reabilitare a infrastructurii inclusiv de transport. Preluarea bunelor practici între unitățile de implementare a proiectelor de infrastructură.
- **Îmbunătățirea guvernanței în sectorul feroviar** prin implementarea contractelor de serviciu public pentru transportul feroviar de pasageri și finanțarea întreținerii infrastructurii feroviare din bugetul de stat după modelul fondului rutier. Eventual, administrarea întreținerii drumului de fier prin intermediul Consiliului fondului rutier.
- **Asigurarea predictibilității în finanțarea proiectelor de infrastructură** prin respectarea programelor de implementare a strategiilor sectoriale și a cadrului de planificare pe termen mediu fapt ce va permite un cadru singur de planificare a investițiilor private în sector.
- **Atragerea capitalului privat** prin modernizarea cadrului de reglementare și asigurarea transparenței și profesionalismului în inițierea și implementarea contractelor de PPP și concesiune.

⁴ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099042123145531599/pdf/P17146804a6a570ac0a4f80895e320dda1e.pdf>

Piață

- **Asigurarea volumelor de lucru pentru antreprenorii locali pentru a-i califica în vederea participării la licitațiile pentru reabilitarea drumurilor finanțate din mijloace externe.** Finanțarea adecvată a fondului rutier, va permite licitarea din fond a unor volume mai importante de lucrări de reabilitare, care va facilita nu doar un ritm sporit de reabilitare a drumurilor, dar va permite antreprenorilor autohtoni să capete experiență similară pentru a se putea califica să participe la reabilitarea drumurilor din contracte cu finanțare externă.
- **Crearea și consolidarea pieței de servicii de întreținere curentă a drumurilor** prin finanțarea adecvată a sectorului de întreținere de rutină, privatizarea întreprinderilor de întreținere și implementarea contractelor de întreținere multianuale, bazate pe performanță.
- **Liberalizarea transportului de marfă și pasageri între Moldova și UE.** Iar, pe termen scurt, cel puțin dublarea numărului de autorizații multilaterale de tip CEMT pentru a spori accesul și competitivitatea mărfurilor autohtone pe piața UE.
- **Asigurarea intermodalității dintre transportul feroviar și cel rutier,** inclusiv prin participarea capitalului privat în construcția și operarea centrelor multi-modale și celor de transbordare precum și crearea gărilor mixte.
- **Implementarea unei politici tarifare și de subvenționare care ar facilita migrarea mărfurilor vagonabile de pe rutier pe feroviar.**
- **Reluarea curățirii șenalului navigabil pentru restabilirea navigabilității pe râurile Nistru și Prut.**
- **Dezvoltarea capacităților portuare** ale Portului de Pasageri și Mărfuri Giurgiulești administrat de Întreprinderea de Stat Portul Fluvial Ungheni inclusiv prin atragerea investițiilor private prin PPP sau concesiune.
- **Actualizarea și implementarea Master Planului de dezvoltare a aeroportului Chișinău.** Profitul companiei necesită a fi direcționat către implementarea planului de investiții pentru dezvoltarea aeroportului internațional Chișinău. Conform planului anterior (2010), la atingerea unui număr de 2.6 mil pasageri trebuie începută etapa 2 a master Planului – cea de construcție a unui nou terminal. La 3.2 mil pasageri trebuie să trecem la etapa 3 (extinderea terminalului existent și construcția unei piste noi. La zi, avem 4 mil. pasageri (2024), deci e absolut necesar să actualizăm planul și să avansăm cu modernizarea RMO.
- Sporirea măsurilor de eficiență energetică și încurajarea tranziției la energia regenerabilă, precum și creșterea capacităților de interconectare cu alte piețe energetice pentru diminuarea costurilor de operare suportate de mediul de afaceri și creșterea competitivității produselor și serviciilor autohtone și, în consecință, creșterea valorii adăugate.

Obiectiv 5. Creșterea mobilității și calificărilor forței de muncă

Productivitatea muncii

- **Creșterea finanțării pentru programele guvernamentale** ce au drept scop recalificarea și perfecționarea șomerilor, care ar majora productivitatea muncii și capacitatea lucrătorilor de a se adapta la condițiile economice și tehnologice în schimbare;
- **Deductibilitatea fiscală a cheltuielilor de instruire** suportate de sine stătător de persoanele fizice (la moment se permite deducerea cheltuielilor suportate de angajator pentru perfecționarea salariaților, cu anumite condiții și limite).

Disponibilitatea forței de muncă

Măsurile active de ocupare a persoanelor cu obligații parentale / de îngrijire a vârstnicilor:

- **Crearea și extinderea serviciilor publice de creșă**, cu finanțare din alte surse decât bugetele locale. Recent s-a anunțat că, prin intermediul Planului de Creștere pentru Moldova al Comisiei Europene, urmează să fie deschise 5,000 locuri de creșă pe parcursul următorilor ani.
- **Subvenționarea cheltuielilor părinților pentru serviciile creșelor private** acolo unde nu sunt disponibile cele publice.
- **Obligativitatea funcționării grupelor cu program prelungit** în instituțiile publice de învățământ primar în toate localitățile din țară (nu la discreția APL-urilor). Actualmente, *Regulamentul de organizare și funcționare a claselor / grupelor cu program prelungit* prevede că autoritățile APL, de comun acord cu instituția de învățământ, pot decide organizarea claselor/grupelor cu program prelungit. Drept rezultat, APL-urile, de regulă, decid să nu deschidă astfel de grupe.
- În afară de îngrijirea copiilor, femeile tind să efectueze cea mai mare parte a muncii de îngrijire a vârstnicilor. Această povară va crește pe viitor, ținând cont de tendințele de îmbătrânire a populației, și va afecta negativ participarea femeilor pe piața muncii. În acest sens, este necesară și dezvoltarea serviciilor formale de îngrijire a vârstnicilor: aziluri (inclusiv private), servicii de îngrijire socială la domiciliu (inclusiv contra cost).

Crearea unui mediu concurențial sănătos

- **Salariul minim.** Trebuie finalizată adoptarea cadrului legal necesar în vederea transpunerii și implementării *Directivei UE 2022/2041 privind salariile minime adecvate în Uniunea Europeană*. Conform Directivei, salariile minime legale trebuie să depășească 60% din salariul median brut sau 50% din salariul mediu brut. Pentru Moldova, aceasta ar însemna un

salariu minim de 7,512 de lei lunar (conform situației din T4:24). În realitate, începând cu 1 ianuarie 2025, salariul minim constituie 5,500 de lei (deci numai 37% din salariul mediu). Legătura cu creșterea economică: să nu fie avantajate întreprinderile care declară salarii minime mici și restul îl achită în plic, comparativ cu întreprinderile care lucrează „pe alb”. Concurența trebuie să se bazeze pe creșterea calității și optimizarea veritabilă a cheltuielilor, nu pe reducerea cheltuielilor prin fraudă. Să supraviețuiască cel eficient, nu cel care încalcă legea.

- **Aprobarea mecanismului automatizat de subvenționarea a creșterii salariale.** În 2022 a fost propus un proiect de lege care prevede subvenționarea timp de 2 ani a creșterilor salariale mai mari de 50%. Pentru angajator: rambursarea contribuției angajatorului la fondul social aferent majorării salariale operate; pentru angajat: scutirea de la plata contribuției la Fondul de Asigurare Obligatorie de Asistență Medicală aferentă majorării salariale operate. Scopul: formalizarea muncii subdeclarată și motivarea suplimentară a angajaților pentru creșterea productivității.

Nota de poziție a fost elaborată de către Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”, cu suportul Centrului pentru Cercetare Socială și Economică (CASE, Polonia), finanțată de OSF.